

MARIA VALKAMA

Työstämisen hiljainen kieli

Jyrki Siukonen, *Vasara ja hiljaisuus. Lyhyt johdatus työkalujen filosofiaan.* Kuvataideakatemia, Helsinki 2011. 111 s.

Vasara ja hiljaisuus on kiitettävän tiivis ja elegantti pohdinta kielen, ajattelun ja työstämisen suhteista. Tämä lyhyt johdatus on todellakin poikkeuksellisen lyhyt, mikä ei kuitenkaan tarkoita suppeutta. Teoksen julkilausuttuna päämääränä on osoittaa käsityön – ja erityisesti työkaluja käyttävän käsityön – ominainen hiljaisuus ja sen välittyminen kuvataiteisiin. Käsien tekeminen ei käänny ongelmattomasti kielelliseksi ilmaisuksi eikä varsinkaan propositionaaliseksi tiedoksi. Vaikka Siukonen ei itse tuo asiaa kovin selvästi esiin, kirjan voidaan tulkita kritisoivan ajatusta, että edes käsitetaiteelliset teokset voidaan palauttaa käsitteeseen. Tällöin materiaalisuus ja työstettyys pyrittäisiin sumentamaan merkityksettömäksi taustaksi teoreettisen väitteen esittämiselle. Siukonen korostaakin taiteellisen ajattelun redusoitumatonta tapahtumista ruumiissa ja työstetyssä materiaalissa.

Työkalu, teos ja kieli

Työkaluilla ja käsillä työstettäessä ajattelu ei edellytä kieltä, ainakaan sanan tavanomaisessa merkityksessä. Teoksessa kuitenkin ”taiteellinen työskentely itsessään tunnustetaan tavaksi ajatella” (20). Lisäksi työstävä ajattelu on välttämättä ruumiillista: ”Työkalujen käyttö kytkeytyy suoraan vartalon ja raajojen liikkuvuuteen; työn tekeminen tuntuu.” (27) Työstämistä perustava ruumiillinen ja ajatuksellinen tieto on hiljaista. Nämä väitteensä Siukonen perustelee sekä teoreettisesti että pohjaten vakuuttavasti omiin ja muiden taiteilijoiden kokemuksiin. Erityisen tärkeitä ovat Siukosen huomiot työstämisen riskialttiudesta, erehtymisen mahdollisuudesta ja työn vahvasta sidoksesta käytettyyn materiaaliin. Juuri vaihtelun mahdollisuus ja materiaalin työstetyn laadun esiin tuominen mahdollistavatkin teoksen tulkinnan merkittävänä tekemisen ja tekemällä ajattelemisen tuloksena.

Teos ei ole pelkkä toisaalta tipah-
tanut havainnon objekti.

Kirjassa keskeinen työstämistä taiteellisissa käytännöissään avaava taiteilija on Constantin Brancusi (1876–1957). Hänen voi ajatella teoretisoineen tekemistään valokuvaamalla työtään ja avaamalla verstaansa yleisölle. Brancusin valokuvat näyttävät olevan itsessään taideteoksia, jotka samalla ovat hänen kuvanveistotyötänsä kommentoiva (ja kenties käsitteellistävä) metaulottuvuus. Toisaalta erityisesti Brancusia, mutta myös montaa muuta taiteilijaa käsiteltäessä jää harmitamaan, että heidän työtään ja tavoitteitaan ei ole juuri lainkaan esitelty. Käytännössä kaikki, mitä lukija saa tietää Brancusin tuotannosta ja hänestä taiteilijana, on pääteltävä kirjassa olevista työvaiheita esittävästä kuvista. Tämä on toki perusteltavissa hiljaisuuden ajatuksella: työstämisen ja teosten sanallinen, teoreettinen referointi antaisi kenties harhaisen

**”Taideteosten
teoreettinen
referointi antaisi
harhaisen käsityksen,
että tekeminen
voitaisiin ilmaista
tyhjentävästi
sanoilla.”**

käsityksen, että tekeminen voitaisiin ilmaista tyhjentävästi sanoilla.

Ostensio ei kuitenkaan välttämättä riitä, kun taiteesta kirjoitetaan kirja: taiteilijoiden omat päämäärät ja heidän tekemänsä työ jäävät Siukosen teoksessa vaille ymmärrettävää kontekstia, koska kirjoja ylipäättään on vaikea ymmärtää muutoin kuin kielellisesti ajattelemalla. Syvälinen, tinkimätön ja taidokas kirveellä nakuttelu ei merkityksellisyydestään huolimatta ole sinänsä riittävä edellytys taiteilijuudelle, joten Siukosen teoksen perusteella on vaikea saada edes alustavaa käsitystä siitä, mitä vaikkapa Brancusi itse asiassa *tekee*. Sen kuvaaminen ei toki olekaan teoksen päämäärä.

Mikä jää sanomatta

Vasarassa ja hiljaisuudessa käsitelystä kieleen tuomisen ongelmasta huolimatta Siukosen teos itse on kielellisesti todella rikas ja teoreetti-

sesti uskottava. Erityisesti kirjan otsikointi ja lainausten käyttö ovat veratonta kielellistä ajattelua. Siukonen tuo esiin upeita ja merkityksellisiä kohtia Arnold Schönbergin, Hans-Georg Gadamerin, Antti Hyryn, Ludwig Wittgensteinin, Claude Lévi-Straussin ja monien muiden ajattelijoiden teksteistä. Kirjan lyhyden vuoksi monet ajatukset tuntuvat jäävän kesken tai auki, mutta toisaalta tämä seikka tuo teokseen ilmavuutta.

Paikoitellen auki jättäminen ja retoriset kysymykset saattavat kuitenkin näyttää väsähtämiseltä teoreettiseen ajatteluun. Näin on esimerkiksi niissä kohdissa, joissa Siukonen viittaa käsillä ajattelemisen poliittiseen ulottuvuuteen ja vihjaa työn kansantaloudellisen ja henkisen ulkoistamisen sekä mekanisoinnin ongelmaan, ajattelun ja tekemisen irrottamiseen toisistaan työpoliittisena muutoksena, sekä taiteellisen tottumuksen kehittymiseen

”rinta rinnan yhteiskunnallisen tottelemattomuuden kanssa” (83). Nämä ajatukset yksinkertaisesti katkeavat ja jäävät riippumaan ilmaan. Nähdäkseni keskeytystä ei voida perustella edes väittämällä, että asiat eivät liittyisi taiteen kovaan ytimeen. Taide on olemuksellisesti yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen käytäntö, joka pohjaa ihmisen itseymmärrykseen ja käsittelee sitä. Siukonen sivuaa monessa kohdassa modernissa työnjaossa, teollistumisessa ja mekanisoinnissa tapahtuvaa ajattelun ja työstämisen eroa, ja erityisesti tämän havainnon kehittelyä kirja jää kaipaamaan. Toisaalta Siukonen kuitenkin nostaa esiin taiteilija Eric Gillin jaottelun työkalun ja koneen välillä:

”Olellainen ero ei [...] ole käytettävän välineen muodossa, koossa tai voimanlähteessä, vaan ero näkyy ihmisen roolissa. Työkalu on [...] se mitä ihminen käyttää tekemisen apuna. Vas-

taavasti kone on se, minkä toimintaa ihminen auttaa, eikä päinvastoin.” (29)

Tekstuaalisista ja teoreettisista ansiosta huolimatta *Vasaran ja hiljaisuuden* parasta antia on sen kuvitus. Tietenkin tämä on juuri niin kuin pitääkin olla. Osittain juuri nerokaiden työ- ja työkalukuvien vuoksi teoksen lukeminen on upea kokemus, joka saa ajattelemaan, että kirja loppuu kesken. Onneksi lopussa on vielä verraton tyylinäyte: hakemisto. Lainaan kirjaimet H–L:

”Heidegger, Martin (1889–1976) filosofi 11, 25–26, 45, 51–52, 56, 58, 85, 86
 Hesse, Eva (1936–1970) kuvanveistäjä 19–21, 61, 67
 Hyry, Antti (1931–) kirjailija 11–12, 69–73, 76–77
höylä 15, 27
kirves 27, 42, 48–49, 50, 52, 58, 69, 75
 Krauss, Rosalind (1941–) taidehistorioitsija 19–20
kuokka 15
kynnä 27
lappio 15
 Leonardo (1452–1519) taidemaalari 31
 Lévi-Strauss, Claude (1908–2009) antropologi 11, 42–43, 45, 63, 66–67, 75, 78, 85
liima 75, 76
 Locke, John (1632–1704) filosofi 24” (110)

Käsityöromantiikan ongelma

Vasaran ja hiljaisuuden tarkkanäköisyydestä ja tyylijajusta kertoo myös se, että teos ei sorru palikka-idealisoiteihin tai muihin vastaaviin kömpelyyksiin. Kirja on todella vakuuttava. Siinä ei kuitenkaan onnistuta riittävän selvästi esittämään kysymystä, onko kieleen kääntymättömyys tai hiljaisuuteen vetäytyminen taideteoksen itsensä ominaisuus, ja eroaako käsin työstetyn teoksen merkitys *katsojan näkökulmasta* koneella työstetyn kappaleen havaitsemisesta. Kirjan kuvissa monet Brancusin teokset näyttävät varsin plastisilta, eikä niistä itsestään kenties voida havaita työprosessia ruumiillisuuksineen ja materiaalisuuksineen. Ilman Brancusin teoriaa eli valokuvia, verstaanäyttelyä ja hänestä kirjoitettuja tekstejä hänen tulkitsijansa liukuisi kohti prosessin itseisarvoa, teoksen työstämisen muuttamista performanssiksi. Idealisoidaanko pusaamista itsessään, palautetaanko teos prosessin merkitykseen? Rinne on liukas. Voitaissiinko teos materiaalisuudessaan ja *taidokkaassa* ruumiillisessa työstetytydessään korvata vaikkapa sillä, että lyödään vasaralla kynsi halki (ja mahdollisesti esitetään video siitä), tai nakutellaan satunnaisia lommoja puuhun taikka lyödään ikkuna rikki? *Vasara ja hiljaisuus* jättää teoksen ja tekemisen suhteen kenties vaarallisen

avoimeksi, vaikka sivuaakin taidon kysymystä. Haluaako Siukonen kenties sittenkin varata paikan reduktiiviselle käsitetaiteelle?

Kirja jättää ilmaan myös ajatuksen hiljaisuuden merkityksestä, jopa sen perustavuudesta kielen kannalta. Tämä on myös luettava *Vasaran ja hiljaisuuden* johdonmukaisuudeksi ja siten ansioksi. Kirjaa lukiessa huomaa toistuvasti, kuinka ilmaisuvoimaista on, että kieli ja temaattinen ajattelu voidaan murtaa hiljaisuudeksi materiaan ja ruumiillisuuden peräänantamattomuutta vasten. Yrittäessään selittää työstämisen tapahtumaa taiteilija joutuu tapailemaan kieltä, änkyttää tai lopettaa lauseita kesken; kieli on epävakaa välittäjä idean plastisuuden ja materiaan hiljaisuuden välillä. Siukosen esittämässä Ludwig Wittgensteinin kieliesimerkissä on vain neljä sanaa, ja nämäkin ovat jännöksettömän funktionaalisia, yhtä yksinkertaisia kuin kädellä viittaaminen. Siukosen teoksen voidaan ehkä sittenkin ajatella puhuvan kielen puolesta, jos nähdään, että juuri hiljaisuudessa palataan kielen juurille. Kielen riittämättömyys on kielen olemuksen ytimessä. Tuota ydintä ja juurta ei voida itsessään tunnistaa kieleksi: se on epäanalyttista ja epäitsestäistä suhteessa ulkomaailmaan. Se on täysin sisällä maailmassa.